IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 21 Issue 2 May 2026

XALQARO TERRORIZMGA QARSHI KURASHDA DAVLATLAR HAMKORLIGINING HUQUQIY ASOSLARI

Botirov Jurat Nortoji o‘g‘li
Toshkent davlat yuridik universiteti
“Tabiiy resurslar huquqi” mutaxassisligi magistranti
Telefon: (95)8103242;
e-mail: botirovjuratttt6437@gmail.com

Raxmanov Abdumuhtor Rejebbayevich
Ilmiy rahbar: Xalqaro huquq va
inson huquqlari kafedrasi professori
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20496018

Annotatsiya

Mazkur ilmiy maqolada xalqaro terrorizmga qarshi kurashish jarayonida davlatlar o‘rtasidagi hamkorlikning huquqiy asoslari kompleks tarzda tahlil etiladi. Xususan, terrorizmning transmilliy xususiyati sharoitida xalqaro hamkorlikning zarurati ilmiy-nazariy jihatdan asoslab beriladi hamda uning normativ-huquqiy manbalari o‘rganiladi.

Maqolada xalqaro huquq tizimida terrorizmga qarshi kurashni tartibga soluvchi asosiy universal va mintaqaviy hujjatlar, jumladan, Birlashgan Millatlar Tashkiloti doirasida qabul qilingan konvensiyalar va Xavfsizlik Kengashi rezolyutsiyalarining o‘rni va ahamiyati alohida yoritilgan. Shu bilan birga, mintaqaviy tashkilotlar, xususan, xavfsizlik va barqarorlikni ta’minlashga qaratilgan institutlarning terrorizmga qarshi kurashdagi amaliy mexanizmlari tahlil qilingan.

Tadqiqot doirasida davlatlar o‘rtasidagi hamkorlikning asosiy yo‘nalishlari — axborot almashinuvi, ekstraditsiya, o‘zaro huquqiy yordam, qo‘shma operatsiyalar o‘tkazish hamda terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish kabi yo‘nalishlar tizimli ravishda ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga moslashtirish zarurati asoslab berilib, O‘zbekiston Respublikasi misolida ushbu jarayonning huquqiy jihatlari tahlil etiladi.

Maqolada mavjud muammolar, jumladan, terrorizm tushunchasining yagona universal ta’rifi yo‘qligi, davlatlar o‘rtasidagi siyosiy va huquqiy tafovutlar, shuningdek, xalqaro hamkorlikdagi institutsional to‘siqlar aniqlanadi va ularni bartaraf etish bo‘yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Tadqiqot natijalari xalqaro terrorizmga qarshi kurash samaradorligini oshirishda davlatlararo hamkorlikni takomillashtirish zarurligini ko‘rsatadi hamda ushbu yo‘nalishda huquqiy mexanizmlarni rivojlantirish bo‘yicha nazariy va amaliy ahamiyatga ega xulosalarni o‘z ichiga oladi.

Kalit so‘zlar: xalqaro terrorizm, xalqaro huquq, davlatlararo hamkorlik, BMT konvensiyalari, xalqaro xavfsizlik, ekstraditsiya, o‘zaro huquqiy yordam, terrorizmni moliyalashtirish, transmilliy jinoyatchilik.

Kirish

XXI asrda xalqaro terrorizm global xavfsizlikka tahdid soluvchi eng dolzarb va murakkab muammolardan biri sifatida xalqaro hamjamiyat e’tiborining markazida bo‘lib qolmoqda. Zamonaviy terrorizmning o‘ziga xos jihati shundaki, u tobora transmilliy tus olib, davlatlar

chegaralaridan oshib o‘tuvchi, murakkab tashkiliy tuzilma va keng moliyaviy tarmoqlarga ega bo‘lgan xavfli hodisaga aylangan[1].

Terroristik faoliyatning bunday xususiyati uni faqat bitta davlat doirasida samarali bartaraf etish imkoniyatini keskin cheklaydi. Shu bois, xalqaro terrorizmga qarshi kurashish faqatgina davlatlar o‘rtasida o‘zaro ishonchga asoslangan, tizimli va uzviy hamkorlik mavjud bo‘lgan taqdirdagina samarali natija berishi mumkin[2]. Ayniqsa, tezkor axborot almashinuvi, jinoyatchilarni ekstraditsiya qilish, qo‘shma operatsiyalar o‘tkazish hamda terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish kabi yo‘nalishlarda hamkorlik alohida ahamiyat kasb etadi.

Xalqaro terrorizmga qarshi kurashishning huquqiy asoslari esa xalqaro huquq normalari tizimi orqali shakllantirilgan bo‘lib, ular qatoriga universal va mintaqaviy xalqaro shartnomalar, konvensiyalar, Birlashgan Millatlar Tashkiloti Xavfsizlik Kengashi rezolyutsiyalari, shuningdek, davlatlar o‘rtasida tuziladigan ikki tomonlama va ko‘p tomonlama bitimlar kiradi[3]. Ushbu normativ-huquqiy baza davlatlar zimmasiga terrorizmning oldini olish, unga qarshi kurashish va uning oqibatlarini bartaraf etish bo‘yicha aniq majburiyatlar yuklaydi.

Shu bilan birga, xalqaro huquq tizimida terrorizm tushunchasining yagona universal ta’rifining mavjud emasligi, davlatlar manfaatlarining turlicha bo‘lishi hamda siyosiy omillarning ta’siri xalqaro hamkorlik samaradorligiga ma’lum darajada salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda[4]. Mazkur holat esa ushbu sohada ilmiy tadqiqotlar olib borish, mavjud huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish hamda yangi yondashuvlarni ishlab chiqish zaruratini yanada oshiradi.

1. Xalqaro terrorizm tushunchasi va uning huquqiy tavsifi

Xalqaro terrorizm zamonaviy xalqaro huquq va xavfsizlik tizimida murakkab, ko‘p qirrali va global miqyosdagi tahdid sifatida e’tirof etiladi. U, odatda, siyosiy, diniy yoki mafkuraviy maqsadlarga erishish yo‘lida zo‘ravonlik, qo‘rqitish yoki boshqa noqonuniy usullardan foydalanish orqali jamiyatda qo‘rquv muhitini shakllantirish hamda davlatlarning barqaror rivojlanishiga putur yetkazishga qaratilgan faoliyat sifatida talqin etiladi[5].

Ilmiy adabiyotlarda xalqaro terrorizm tushunchasi turlicha yondashuvlar asosida izohlanadi. Ayrim mualliflar uni xalqaro jinoyatlarning alohida turi sifatida baholasa, boshqalar uni transmilliy uyushgan jinoyatchilikning murakkab ko‘rinishi sifatida ko‘rib chiqadi[6]. Shu jihatdan, terrorizmning yagona umumqabul qilingan ta’rifi mavjud emasligi xalqaro huquq tizimining dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi.

Xalqaro terrorizmning asosiy belgilari quyidagilardan iborat:

- uning transmilliy xarakterga ega ekanligi, ya’ni faoliyat bir nechta davlat hududlarini qamrab olishi;
- fuqarolar hayoti va sog‘lig‘iga bevosita xavf tug‘dirishi;
- davlatlararo tinchlik va barqarorlikka tahdid solishi;
- keng jamoatchilik orasida qo‘rquv, vahima va beqarorlik muhitini yuzaga keltirishga qaratilganligi[7].

---

[1] Saul B. *Defining Terrorism in International Law*. – Oxford: Oxford University Press, 2006. – P. 15–20.
[2] Cassese A. *International Law*. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – P. 452–455.

[3] Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Terrorizmni moliyalashtirishni bostirish to‘g‘risidagi xalqaro konvensiya. – Nyu-York, 1999 yil. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-11&chapter=18&clang=_en

[4] Schmid A.P. *The Definition of Terrorism* // International Centre for Counter-Terrorism. – 2011. – P. 5–10.
[5] Saul B. *Defining Terrorism in International Law*. – Oxford: Oxford University Press, 2006. – P. 35–40.

[6] Cassese A. *International Law*. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – P. 453–457.

[7] Schmid A.P. *The Definition of Terrorism* // International Centre for Counter-Terrorism. – 2011. – P. 8–12.

Mazkur belgilar terrorizmni boshqa jinoyat turlaridan ajratib turuvchi muhim mezonlar hisoblanadi. Ayniqsa, uning transmilliy xususiyati va yuqori darajadagi ijtimoiy xavfliligi xalqaro hamjamiyat tomonidan unga qarshi kurashishda yagona yondashuvni ishlab chiqishni talab etadi.

Biroq, xalqaro huquq doirasida terrorizmning yagona universal ta'rifining mavjud emasligi davlatlar o'rtasidagi hamkorlikni amalga oshirishda muayyan qiyinchiliklarni yuzaga keltirmoqda[8]. Chunki ayrim hollarda bir davlat tomonidan terrorchilik harakati sifatida baholangan xatti-harakat boshqa davlat tomonidan siyosiy kurash shakli sifatida talqin qilinishi mumkin. Bu esa ekstraditsiya, jinoyat ishlarini yuritish hamda xalqaro huquqiy yordam ko'rsatish jarayonlarida ziddiyatlarni keltirib chiqaradi.

Shu sababli, xalqaro terrorizmga qarshi samarali kurash olib borish uchun, eng avvalo, uning aniq huquqiy chegaralarini belgilash, umumqabul qilingan ta'rifni ishlab chiqish hamda xalqaro huquq normalarini unifikatsiya qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

2. Xalqaro huquqiy asoslar

Xalqaro terrorizmga qarshi kurashning huquqiy asoslari xalqaro huquq tizimining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u davlatlar o'rtasidagi hamkorlikni tartibga soluvchi universal va mintaqaviy normativ-huquqiy hujjatlar majmuasidan iborat. Mazkur huquqiy baza terrorizmning oldini olish, uni moliyalashtirishga qarshi kurashish, terrorchilik harakatlarini sodir etgan shaxslarni javobgarlikka tortish hamda davlatlar o'rtasida o'zaro huquqiy yordamni ta'minlashga qaratilgan[9].

Xalqaro huquqiy manbalarni shartli ravishda bir necha guruhlarga ajratish mumkin: universal xalqaro konvensiyalar, Birlashgan Millatlar Tashkiloti doirasida qabul qilingan hujjatlar, mintaqaviy bitimlar hamda davlatlar o'rtasidagi ikki tomonlama kelishuvlar.

2.1. BMT doirasidagi hujjatlar

Birlashgan Millatlar Tashkiloti xalqaro terrorizmga qarshi kurashishda yetakchi xalqaro institut sifatida muhim rol o'ynaydi. Mazkur tashkilot doirasida terrorizmning turli ko'rinishlariga qarshi qaratilgan ko'plab universal konvensiyalar qabul qilingan bo'lib, ular xalqaro hamkorlikning huquqiy asosini tashkil etadi.

Jumladan, quyidagi konvensiyalar alohida ahamiyatga ega:

- 1963 yilgi Tokio konvensiyasi — havo kemalarida sodir etilgan jinoyatlar va ayrim boshqa harakatlarga qarshi kurashni tartibga soladi[10];
- 1970 yilgi Gaaga konvensiyasi — samolyotlarni noqonuniy olib qochishga qarshi kurashish bo'yicha davlatlar zimmasiga majburiyatlar yuklaydi[11];
- 1999 yilgi Terrorizmni moliyalashtirishga qarshi xalqaro konvensiya — terrorchilik faoliyatini moliyaviy qo'llab-quvvatlashga qarshi kurashishning huquqiy asoslarini belgilaydi[12].

Mazkur konvensiyalar davlatlarga terrorchilik harakatlarini jinoyat deb e'tirof etish, aybdor shaxslarni javobgarlikka tortish yoki ularni boshqa davlatlarga topshirish (ekstraditsiya qilish), shuningdek, jinoyatlarni tergov qilishda o'zaro hamkorlik qilish majburiyatini yuklaydi.

---

[8] Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Xalqaro terrorizmni bartaraf etish bo'yicha chora-tadbirlar. – Nyu-York, 1994 yil. https://www.un.org/counterterrorism/

[9] Cassese A. *International Law*. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – P. 455–460.

[10] Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Havo kemalarida sodir etilgan jinoyatlar va ayrim boshqa harakatlar to'g'risidagi konvensiya (Tokio konvensiyasi). – Tokio, 1963 yil.https://www.icao.int/secretariat/legal/List%20of%20Parties/Tokyo_EN.pdf

[11] Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Havo kemalarini noqonuniy ravishda egallab olishni bostirish to'g'risidagi konvensiya (Gaaga konvensiyasi). – Gaaga, 1970 yil.https://www.icao.int/secretariat/legal/List%20of%20Parties/Hague_EN.pdf

[12] Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Terrorizmni moliyalashtirishni bostirish to'g'risidagi xalqaro konvensiya. – Nyu-York, 1999 yil. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-11&chapter=18&clang=_en

Bundan tashqari, BMT Xavfsizlik Kengashining rezolyutsiyalari ham terrorizmga qarshi kurashishning muhim huquqiy instrumentlaridan biri hisoblanadi. Xususan, 2001 yil 28 sentyabrda qabul qilingan 1373-sonli rezolyutsiya terrorizmga qarshi kurash sohasida tub burilish yasagan hujjat sifatida e'tirof etiladi[13]. Mazkur rezolyutsiyaga muvofiq, davlatlar zimmasiga terrorizmni moliyalashtirishni oldini olish, terrorchilik faoliyatiga aloqador shaxslarning mol-mulkini muzlatish, jinoyatchilarni javobgarlikka tortish hamda xalqaro hamkorlikni kuchaytirish kabi majburiyatlar yuklatilgan.

Shu tariqa, BMT doirasida qabul qilingan xalqaro hujjatlar terrorizmga qarshi kurashishda davlatlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi asosiy huquqiy mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

2.2. Mintaqaviy tashkilotlar doirasidagi hamkorlik

Xalqaro terrorizmga qarshi kurashishda mintaqaviy tashkilotlar alohida o'rin egallaydi. Ular muayyan hudud doirasida davlatlar o'rtasidagi hamkorlikni yanada samarali tashkil etish, tezkor choralar ko'rish hamda umumiy xavfsizlikni ta'minlashda muhim institutsional mexanizm sifatida namoyon bo'ladi[14]. Mintaqaviy darajadagi hamkorlik global tashabbuslarni to'ldiradi va ularni amaliy jihatdan ro'yobga chiqarishga xizmat qiladi.

Mintaqaviy tashkilotlar doirasida terrorizmga qarshi kurashish quyidagi asosiy yo'nalishlarda amalga oshiriladi: tezkor axborot almashinuvi, qo'shma maxsus operatsiyalar o'tkazish, jinoyatchilarni qidirish va ekstraditsiya qilish, shuningdek, o'zaro huquqiy yordam ko'rsatish.

Mazkur yo'nalishda faoliyat yuritayotgan asosiy mintaqaviy tashkilotlar qatoriga quyidagilar kiradi:

Birinchidan, Shanxay hamkorlik tashkiloti (ShHT) terrorizm, ekstremizm va separatizmga qarshi kurashni o'z faoliyatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilagan. Ushbu tashkilot doirasida Mintaqaviy aksilterror tuzilmasi (RATS) faoliyat yuritib, a'zo davlatlar o'rtasida tezkor axborot almashinuvi va muvofiqlashtirilgan choralarni amalga oshirishni ta'minlaydi[15].

Ikkinchidan, Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH) doirasida ham terrorizmga qarshi kurashish bo'yicha bir qator bitimlar va dasturlar qabul qilingan bo'lib, ular a'zo davlatlar o'rtasida huquqni muhofaza qiluvchi organlar hamkorligini mustahkamlashga qaratilgan[16].

Uchinchidan, Yevropa Ittifoqi (YI) terrorizmga qarshi kurashishning rivojlangan huquqiy va institutsional mexanizmlariga ega bo'lib, bu borada yagona siyosat yuritadi. YI doirasida terrorizmga qarshi kurashish strategiyasi ishlab chiqilgan bo'lib, u profilaktika, himoya, ta'qib qilish va javob choralarini o'z ichiga oladi[17].

Ushbu mintaqaviy tashkilotlar doirasida amalga oshirilayotgan hamkorlik mexanizmlari davlatlar o'rtasida o'zaro ishonchni mustahkamlash, jinoyatchilikka qarshi kurashish samaradorligini oshirish hamda terrorizm tahdidlariga tezkor javob berish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, mintaqaviy darajadagi hamkorlik xalqaro huquqiy normalarning amaliyotga tatbiq etilishida muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

2.3. Ikki tomonlama va ko'p tomonlama bitimlar

---

[13] Birlashgan Millatlar Tashkiloti Xavfsizlik Kengashi. 1373-sonli rezolyutsiya (2001 yil) // S/RES/1373 (2001). https://undocs.org/S/RES/1373(2001)

[14] Cassese A. *International Law*. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – P. 460–462.

[15] Shanxay hamkorlik tashkiloti. Shanxay hamkorlik tashkiloti Nizomi. – 2002 yil. https://eng.sectsco.org

[16] Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi. Terrorizmga qarshi kurash bo'yicha hamkorlik to'g'risidagi bitim. – 1999 yil. https://cis.minsk.by

[17] Yevropa Ittifoqi. Yevropa Ittifoqining terrorizmga qarshi kurash strategiyasi. – Bryussel, 2005 yil. https://eur-lex.europa.eu

Xalqaro terrorizmga qarshi kurashishda davlatlar o‘rtasida tuziladigan ikki tomonlama va ko‘p tomonlama bitimlar muhim huquqiy vosita sifatida xizmat qiladi. Mazkur bitimlar xalqaro huquq normalarini aniq mexanizmlar orqali amalga oshirish imkonini berib, davlatlar o‘rtasidagi hamkorlikni amaliy jihatdan mustahkamlaydi[18].

Ikki tomonlama bitimlar, odatda, aniq ikki davlat o‘rtasida tuziladi va ular jinoyatchilarni ekstraditsiya qilish, jinoyat ishlarini tergov qilishda o‘zaro huquqiy yordam ko‘rsatish, dalillar almashish hamda jinoyatchilikka qarshi kurashishning boshqa yo‘nalishlarini tartibga soladi. Bunday bitimlar davlatlar o‘rtasidagi huquqiy tizimlar farqlarini hisobga olgan holda, hamkorlikni yanada moslashuvchan va samarali tashkil etish imkonini beradi[19].

Ko‘p tomonlama bitimlar esa bir nechta davlatlarni qamrab olib, terrorizmga qarshi kurashishda umumiy standartlar va majburiyatlarni belgilaydi. Xususan, ekstraditsiya, o‘zaro huquqiy yordam hamda jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida qabul qilingan ko‘p tomonlama konvensiyalar davlatlar o‘rtasida yagona yondashuvni shakllantirishga xizmat qiladi[20].

Ekstraditsiya institutining ahamiyati ayniqsa yuqori bo‘lib, u terrorchilik jinoyatlarini sodir etgan shaxslarni javobgarlikka tortishda muhim huquqiy mexanizm hisoblanadi. Shu bilan birga, “aut dedere aut judicare” (ya’ni, “yoki topshirish, yoki sud qilish”) prinsipi xalqaro terrorizmga qarshi kurashishda asosiy tamoyillardan biri sifatida e’tirof etiladi[21]. Ushbu prinsipga ko‘ra, davlat o‘z hududida bo‘lgan jinoyatchini boshqa davlatga topshirishi yoki uni o‘z hududida sud qilishi shart.

Bundan tashqari, o‘zaro huquqiy yordam to‘g‘risidagi bitimlar doirasida davlatlar jinoyat ishlarini tergov qilishda hujjatlar va dalillar almashinuvi, guvohlarni so‘roq qilish, ekspertiza o‘tkazish kabi protsessual harakatlarni amalga oshiradi. Bu esa terrorchilik jinoyatlarini fosh etish va oldini olish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Shu tariqa, ikki tomonlama va ko‘p tomonlama bitimlar xalqaro terrorizmga qarshi kurashish tizimining muhim tarkibiy elementi bo‘lib, ular orqali davlatlar o‘rtasida huquqiy hamkorlik mustahkamlanadi hamda xalqaro xavfsizlikni ta’minlashga xizmat qiluvchi yagona mexanizm shakllantiriladi.

3. Davlatlar hamkorligining asosiy yo‘nalishlari

Xalqaro terrorizmga qarshi kurashishda davlatlar o‘rtasidagi hamkorlik ko‘p qirrali xarakterga ega bo‘lib, u bir nechta asosiy yo‘nalishlar orqali amalga oshiriladi. Ushbu yo‘nalishlar terrorizm tahdidining murakkab va transmilliy xususiyatini hisobga olgan holda shakllangan bo‘lib, ularning har biri alohida ahamiyat kasb etadi[22].

3.1. Axborot almashinuvi

Davlatlar o‘rtasida tezkor va ishonchli axborot almashinuvi terrorchilik faoliyatining oldini olishda muhim omillardan biri hisoblanadi. Maxsus xizmatlar, huquqni muhofaza qiluvchi organlar hamda xalqaro tashkilotlar o‘rtasida operativ ma’lumotlar almashinuvi orqali terrorchilik harakatlari erta bosqichda aniqlanadi va bartaraf etiladi[23].

---

[18] Cassese A. *International Law*. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – P. 462–465.

[19] Bassiouni M.C. *International Extradition: United States Law and Practice*. – Oxford: Oxford University Press, 2014. – P. 75–80.

[20] Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Ekstraditsiya bo‘yicha namunaviy shartnoma. – Nyu-York, 1990 yil. https://www.unodc.org/pdf/model_treaties/extradition_model_treaty.pdf

[21] Gilmore W. *Dirty Money: The Evolution of International Measures to Counter Money Laundering and the Financing of Terrorism*. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2004. – P. 120–125.

[22] Cassese A. *International Law*. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – P. 465–468.

[23] Schmid A.P. *The Definition of Terrorism* // International Centre for Counter-Terrorism. – 2011. – P. 20–22.

Zamonaviy sharoitda axborot almashinuvi nafaqat an'anaviy shaklda, balki raqamli platformalar, ma'lumotlar bazalari va xalqaro axborot tizimlari orqali ham amalga oshirilmoqda. Bu esa davlatlar o'rtasidagi hamkorlik samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

3.2. Ekstraditsiya va huquqiy yordam

Ekstraditsiya xalqaro terrorizmga qarshi kurashishning muhim huquqiy mexanizmlaridan biri bo'lib, u terrorchilik jinoyatlarini sodir etgan shaxslarni boshqa davlatga topshirish orqali ularni javobgarlikka tortishni ta'minlaydi[24].

Shu bilan birga, o'zaro huquqiy yordam institutlari doirasida davlatlar jinoyat ishlarini tergov qilishda hujjatlar almashadi, guvohlarni so'roq qiladi, ekspertiza o'tkazadi hamda boshqa protsessual harakatlarni amalga oshiradi. Bu esa jinoyatlarni fosh etish va aybdor shaxslarni jazolash jarayonini samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

3.3. Qo'shma operatsiyalar

Ayrim hollarda davlatlar terroristik guruhlarga qarshi kurashish maqsadida qo'shma operatsiyalar o'tkazadi. Bunday operatsiyalar, odatda, mintaqaviy tashkilotlar yoki ikki tomonlama kelishuvlar doirasida amalga oshiriladi va yuqori darajadagi muvofiqlashtirishni talab etadi[25].

Qo'shma operatsiyalar orqali terroristik tashkilotlarning faoliyatini cheklash, ularning infratuzilmasini yo'q qilish hamda yangi tahdidlarning oldini olish imkoniyati yaratiladi. Shu bilan birga, bunday hamkorlik davlatlar o'rtasidagi ishonchni mustahkamlashga xizmat qiladi.

3.4. Moliyaviy oqimlarni nazorat qilish

Terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurash xalqaro hamkorlikning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Terrorchilik faoliyatining samaradorligi ko'p jihatdan uning moliyaviy ta'minotiga bog'liq bo'lganligi sababli, ushbu yo'nalishda qat'iy choralar ko'rish zarur[26].

Davlatlar moliyaviy monitoring tizimlarini joriy etish, shubhali operatsiyalarni aniqlash, noqonuniy mablag'larni muzlatish va musodara qilish orqali terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashadi. Bu borada xalqaro tashkilotlar, xususan, maxsus moliyaviy institutlar va nazorat organlari muhim rol o'ynaydi.

4. Milliy qonunchilik va xalqaro standartlar uyg'unligi

Xalqaro terrorizmga qarshi kurashish samaradorligi ko'p jihatdan davlatlarning milliy qonunchiligi xalqaro huquq normalari va standartlariga qay darajada uyg'unlashtirilganiga bog'liq. Har bir davlat xalqaro majburiyatlarni bajarish jarayonida o'z ichki huquqiy tizimini takomillashtirib borishi lozim[27]. Bu esa terrorizmga qarshi kurashishning yagona va izchil huquqiy mexanizmini shakllantirishga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasida ham xalqaro terrorizmga qarshi kurashish bo'yicha huquqiy baza bosqichma-bosqich rivojlantirilmoqda. Ushbu jarayon xalqaro konvensiyalar talablarini implementatsiya qilish, milliy qonunchilikni modernizatsiya qilish hamda huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatini takomillashtirish orqali amalga oshiriladi[28].

Milliy qonunchilik tizimi quyidagi asosiy tarkibiy qismlardan iborat:

---

[24] Bassiouni M.C. *International Extradition: United States Law and Practice*. – Oxford: Oxford University Press, 2014. – P. 85–90.

[25] Yevropa Ittifoqi. Yevropa Ittifoqining terrorizmga qarshi kurash strategiyasi. – Bryussel, 2005 yil. https://eur-lex.europa.eu

[26] Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Terrorizmni moliyalashtirishni bostirish to'g'risidagi xalqaro konvensiya. – Nyu-York, 1999 yil. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-11&chapter=18&clang=_en

[27] Cassese A. *International Law*. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – P. 470–472.

[28] Birlashgan Millatlar Tashkiloti Giyohvandlik va jinoyatchilik bo'yicha boshqarmasi (UNODC). Terrorizmga qarshi huquqiy o'quv dasturi. – Vena, 2012 yil. https://www.unodc.org/documents/terrorism/Training_Curriculum_Module1.pdf

Birinchidan, terrorizmga qarshi kurash to‘g‘risidagi maxsus qonunlar bo‘lib, ular terrorizm tushunchasi, uning oldini olish choralari, vakolatli organlar faoliyati hamda fuqarolarning huquq va majburiyatlarini belgilaydi.

Ikkinchidan, Jinoyat kodeksida terrorizm, terrorchilik faoliyatini moliyalashtirish, ekstremistik harakatlar va ular bilan bog‘liq boshqa jinoyatlar uchun javobgarlik normalari mustahkamlangan. Bu normalar xalqaro huquqning asosiy tamoyillariga, xususan, BMT konvensiyalariga moslashtirilgan[29].

Uchinchidan, davlat darajasida qabul qilinadigan maxsus strategiyalar va dasturlar terrorizmga qarshi kurashishning institutsional asosini tashkil etadi. Ushbu hujjatlar profilaktika, tezkor chora-tadbirlar, axborot almashinuvi va xalqaro hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan kompleks yondashuvni o‘z ichiga oladi.

Shu bilan birga, milliy qonunchilik va xalqaro standartlar o‘rtasidagi uyg‘unlikni ta’minlashda asosiy vazifalardan biri — normativ-huquqiy bazani doimiy ravishda xalqaro tajriba asosida yangilab borishdir. Bu esa global xavfsizlik tizimiga integratsiyani kuchaytirish va terrorizmga qarshi kurashish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi[30].

5. Muammolar va ularni hal etish yo‘llari

Xalqaro terrorizmga qarshi kurashish sohasida davlatlar hamkorligini rivojlantirish bir qator obyektiv va subyektiv omillar bilan bog‘liq muammolar mavjudligi bilan tavsiflanadi. Ushbu muammolar xalqaro huquq tizimining murakkabligi, davlatlar manfaatlarining turlicha bo‘lishi hamda global siyosiy jarayonlarning o‘zgaruvchanligi bilan izohlanadi[31].

Eng muhim muammolardan biri — xalqaro terrorizm tushunchasining yagona, universal va majburiy huquqiy ta’rifining mavjud emasligidir. Bu holat davlatlar tomonidan ayrim harakatlarni turlicha talqin qilishga olib keladi va natijada huquqiy hamkorlik jarayonlarida kelishmovchiliklar yuzaga keladi[32].

Shuningdek, davlatlar manfaatlarining turlicha bo‘lishi ham muhim to‘siqlardan biri hisoblanadi. Ayrim davlatlar xavfsizlikni ustuvor yo‘nalish sifatida ko‘rsa, boshqalari siyosiy yoki iqtisodiy manfaatlarni ustun qo‘yishi mumkin. Bu esa terrorizmga qarshi kurashishda yagona pozitsiyani shakllantirishni qiyinlashtiradi.

Bundan tashqari, xalqaro siyosiy kelishmovchiliklar va geosiyosiy raqobat hamkorlik mexanizmlarining to‘liq ishlashiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Ayrim hollarda terrorizmga qarshi kurash masalasi siyosiy vosita sifatida ham qo‘llanilishi mumkin[33].

Huquqiy tizimlar o‘rtasidagi farqlar, xususan, jinoyat huquqi, protsessual normalar va ekstraditsiya tartiblaridagi nomuvofiqliklar ham xalqaro hamkorlik samaradorligini pasaytiruvchi omillardan biridir.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi yo‘nalishlarda chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

Birinchidan, xalqaro huquq doirasida terrorizmga oid yagona va universal huquqiy bazani shakllantirish zarur. Bu davlatlar o‘rtasida huquqiy aniqlik va bir xillikni ta’minlashga xizmat qiladi.

---

[29] O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi (Lex.uz). https://lex.uz/docs/111453

[30] Birlashgan Millatlar Tashkiloti Xavfsizlik Kengashi. 1373-sonli rezolyutsiya (2001 yil) // S/RES/1373 (2001). https://undocs.org/S/RES/1373(2001)

[31] Cassese A. *International Law*. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – P. 475–478.

[32] Saul B. *Defining Terrorism in International Law*. – Oxford: Oxford University Press, 2006. – P. 50–55.

[33] Schmid A.P. *The Definition of Terrorism* // International Centre for Counter-Terrorism. – 2011. – P. 25–28.

Ikkinchidan, davlatlar o‘rtasida o‘zaro ishonchni mustahkamlash muhim ahamiyatga ega. Bunda shaffoflik, axborot almashinuvi va hamkorlik mexanizmlarini rivojlantirish asosiy rol o‘ynaydi.

Uchinchidan, xalqaro tashkilotlar, xususan Birlashgan Millatlar Tashkiloti va mintaqaviy institutlarning rolini kuchaytirish orqali global koordinatsiyani takomillashtirish mumkin[34]. Bu terrorizmga qarshi kurashishning samarali va muvofiqlashtirilgan tizimini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Xalqaro terrorizmga qarshi kurashish zamonaviy xalqaro huquq tizimining eng dolzarb va strategik yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, uning samaradorligi bevosita davlatlar o‘rtasidagi hamkorlik darajasiga bog‘liqdir. Amalga oshirilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, terrorizmning transmilliy xarakterga ega bo‘lishi uni faqat milliy darajada emas, balki xalqaro miqyosda ham kompleks yondashuv asosida bartaraf etishni talab etadi[35].

Tadqiqot jarayonida xalqaro terrorizmga qarshi kurashishning huquqiy asoslari — universal xalqaro konvensiyalar, BMT rezolyutsiyalari, mintaqaviy tashkilotlar mexanizmlari hamda ikki va ko‘p tomonlama bitimlar tizimi chuqur tahlil qilindi. Ushbu huquqiy instrumentlar davlatlar o‘rtasida hamkorlikni institutsional jihatdan tartibga solib, jinoyatchilikka qarshi kurashda muhim amaliy vosita sifatida xizmat qiladi[36].

Shu bilan birga, milliy qonunchilik va xalqaro standartlar uyg‘unligi masalasi ham alohida ahamiyat kasb etadi. Har bir davlat o‘z ichki huquqiy tizimini xalqaro majburiyatlarga moslashtirishi orqali terrorizmga qarshi kurashning samaradorligini oshirishi mumkinligi aniqlandi.

Tahlillar asosida shunday xulosaga kelish mumkinki, xalqaro terrorizmga qarshi kurashishda mavjud asosiy muammolar — yagona huquqiy ta’rifning yo‘qligi, davlatlar manfaatlaridagi farqlar hamda huquqiy tizimlar nomuvofiqligi — hamkorlik samaradorligini ma’lum darajada cheklamoqda[37].

Kelgusida ushbu sohani rivojlantirish uchun quyidagi yo‘nalishlar ustuvor ahamiyat kasb etadi:

- terrorizmga oid yagona xalqaro huquqiy ta’rifni ishlab chiqish va uni universal darajada mustahkamlash;
- davlatlar o‘rtasida o‘zaro ishonch va axborot almashinuvini yanada kuchaytirish;
- BMT va mintaqaviy tashkilotlarning muvofiqlashtiruvchi rolini oshirish;
- milliy qonunchilikni xalqaro standartlar asosida doimiy ravishda modernizatsiya qilish.

Umuman olganda, xalqaro terrorizmga qarshi kurashish tizimining samaradorligini oshirish ko‘p jihatdan davlatlar hamkorligining institutsional va huquqiy mexanizmlarini yanada takomillashtirishga bog‘liq bo‘lib, bu global xavfsizlikni ta’minlashning asosiy shartlaridan biri hisoblanadi.

---

[34] Birlashgan Millatlar Tashkiloti Xavfsizlik Kengashi. 1373-sonli rezolyutsiya (2001 yil) // S/RES/1373 (2001). https://undocs.org/S/RES/1373(2001)

[35] Cassese A. *International Law*. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – P. 480–482.

[36] Birlashgan Millatlar Tashkiloti Xavfsizlik Kengashi. 1373-sonli rezolyutsiya (2001 yil) // S/RES/1373 (2001). https://undocs.org/S/RES/1373(2001)

[37] Saul B. *Defining Terrorism in International Law*. – Oxford: Oxford University Press, 2006. – P. 60–65.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Terrorizmni moliyalashtirishni bostirish to‘g‘risidagi xalqaro konvensiya. – Nyu-York, 1999 yil. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-11&chapter=18&clang=_en
2. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Xavfsizlik Kengashi. 1373-sonli rezolyutsiya (2001 yil) // S/RES/1373 (2001). https://undocs.org/S/RES/1373(2001)
3. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Xalqaro terrorizmni bartaraf etish bo‘yicha chora-tadbirlar. – Nyu-York, 1994 yil. https://www.un.org/counterterrorism/
4. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Ekstraditsiya bo‘yicha namunaviy shartnoma. – Nyu-York, 1990 yil. https://www.unodc.org/pdf/model_treaties/extradition_model_treaty.pdf
5. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Giyohvandlik va jinoyatchilik bo‘yicha boshqarmasi (UNODC). Terrorizmga qarshi huquqiy o‘quv dasturi. – Vena, 2012 yil. https://www.unodc.org/documents/terrorism/Training_Curriculum_Module1.pdf
6. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Havo kemalarida sodir etilgan jinoyatlar va ayrim boshqa harakatlar to‘g‘risidagi konvensiya (Tokio konvensiyasi). – Tokio, 1963 yil. https://www.icao.int/secretariat/legal/List%20of%20Parties/Tokyo_EN.pdf
7. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Havo kemalarini noqonuniy ravishda egallab olishni bostirish to‘g‘risidagi konvensiya (Gaaga konvensiyasi). – Gaaga, 1970 yil.https://www.icao.int/secretariat/legal/List%20of%20Parties/Hague_EN.pdf
8. Cassese A. Xalqaro huquq. – Oksford: Oxford University Press, 2005. – 450–482-betlar.
9. Saul B. Xalqaro huquqda terrorizmni aniqlash. – Oksford: Oxford University Press, 2006.
10. Schmid A.P. Terrorizm ta’rifiga doir tadqiqot // International Centre for Counter-Terrorism. – 2011. https://icct.nl/publication/the-definition-of-terrorism/
11. Bassiouni M.C. Xalqaro ekstraditsiya: AQSh huquqi va amaliyoti. – Oksford: Oxford University Press, 2014.
12. Gilmore W. Qora pul: terrorizmni moliyalashtirishga qarshi xalqaro choralar evolyutsiyasi. – Strasburg: Council of Europe Publishing, 2004.
13. Shanxay hamkorlik tashkiloti. Shanxay hamkorlik tashkiloti Nizomi. – 2002 yil. https://eng.sectsco.org
14. Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi. Terrorizmga qarshi kurash bo‘yicha hamkorlik to‘g‘risidagi bitim. – 1999 yil. https://cis.minsk.by
15. Yevropa Ittifoqi. Yevropa Ittifoqining terrorizmga qarshi kurash strategiyasi. – Bryussel, 2005 yil. https://eur-lex.europa.eu
16. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi (Lex.uz). https://lex.uz/docs/111453
17. O‘zbekiston Respublikasi. “Terrorizmga qarshi kurash to‘g‘risida”gi Qonun // Lex.uz. https://lex.uz/docs/29526